ل . آ . پاتیخین .

اومارطا قورتلری

هم

آلارنی تربیه

(طالمسز اومارطه‌ده)

یخشی آڭلاوغه یاردم اوچون رسملرده قویلدی .

روسچه‌دن مترجمی: احمدجان بیکمییف.

ناشری: برادران کریمفلر .

قازان

"مطبعهٔ کریمیه"

١٩١٥

سوز باشی :

بو کونده عموما آڭلی خلقلار اومارطاچیلقغه بیك اهمیت بیره باشلادیلر. کوندن،کون اومارطاچیلقده یاڭا اومارطا، یاڭا اصول بله تربیه یوللری میدانغه چغوب طورادر.

صوڭغی وقتلرده مسلمانلرده اومارطاچیلقغه بیرله باشلادیلر. کوب کشیلر اومارطالرینڭ صانن وآلاردن فائده‌لەنو یوللرن آلغه ییبه‌ررگه طرشالر ، کوب اورنلرده اومارطاچیلقنی یاخشرتو یولنده اومارطاچیلق شرکتلری آچالر.

چنلاب اویلاغانده اومارطاچیلقغه بیرلو بیك یاخشی اش ، اگر اومارطاغه تییشنچه قارالسه قورتلری تییشنچه تربیه ایتلسه‌لر بر اومارطا یلینه ۳۰ - ٤۰ صوم فائده بیره ، اگر بر کشینڭ ۱۰ اومارطاسی بولسه یللق ۳۰۰ - ٤۰۰ صوم فائده‌سی بولا ، شونڭ یانینه باشقه فائده‌لرنده قوشسه ، اول کشی دنیاده محتاجلق کورمی اوز خدمتی ایله راحت یه‌شی آلادر.

آول خلقینڭ اقتصادی تورمشلری یاخشروغه‌یاردم‌بولسون‌اوچون اوشبو ترجمه‌منی آلارغه هدیه ایته‌م. موندن صوڭ اللهنڭ یاردمینه طایانوب طاغی بیك کوب فائده‌لی ترجمه‌لرمنی میدانغه قویارغه وعده ایته‌م .

احمدجان بیکمییف.

اومارطه قورتلرينڭ جماعتى .

هركمگه معلومدركه: اومارطه‌ده قورتلر بر جماعت ياكه بر كتو يولوب يه‌شيلر. شول جماعت ياكه كتونڭ بر آناسى، بر نيچه‌مڭ اشچى قورتلر، وبر نيچه يوز صورى، اشسز قورتلر بولادر.

آنا. برنچى رسم آنا قورت رسميدر. آنا قورت هر اومارطه‌ده برگنه بولورغه تييش. اول يومرقه صالا. آنڭ يومرقه‌سى ايكى تورلى بولوب برسى بال قورتى، ايكنچيسى صورى قورت اوچون بولا. بال قورتى اوچون بولغانى نه‌زك بولوب آندن آنا ياكه اشچى قورت چغا، صورى قورت اوچون بولغاننن صورى قورتقنه چغا.

صورى قورتلر اوچون بولغان يومرقه‌دن صورى قورتقنه، اومارطه قورتلرى اوچون بولغان يومرقه‌دن بال قورتى ياكه آنا چغادر. قورت صالنغان اوياده اوز حالنده گنه طورسه اول يومرقه‌دن اشچى قورت، اگر صالنغان اوياده تيره‌سى توگه‌ره‌ك هم اوزونچه اويا ياصالسه اول وقت يومرقه‌دن آنا قورت چغادر. اومارطه قورتى يومرقه صالنو برله جانلى بولوب مخصوص آزق برله تربيه‌له‌نوب آنا چغارغه تيشلى‌دن آنا قورت كيلوب چغادر. يومرقه‌دن آنا قورت چغار اوچون ١٦ كونلر وقت كيره‌ك اوچ كوندن صوڭ آق قورت ظاهر بولوب آنى اومارطه‌ده‌غى اشچى قورتلر تربيه‌له‌ب آشاتالر. طوقزنچى كونده آنالق صاوتينه پيچه‌تليلر، ١٧ نچى كونده آنالق‌دن آنا قورت كيلوب چغادر.

آنا قورتنڭ ياراطلشى-صوره‌تى اشچى قورتلر كبك بولا؛ مگر اول زورراق بولوب صورى قورتلر برله‌ن قوشلوب جفتله‌نوگه حاضرلكلى بولادر.

آنا قورتنڭ صورى قورت برله جفتله‌نووى هواده اومارطه طشنده بولا، اگر قوشلولرى موفقيتلى چقسه آنا قورت يومرقه صالا باشلى. مونى يمشلى قورت ديب آطالا. يمشلى قورت برله يمشسز قورت آراسنده آيورما قورتنڭ صورى قورت برله قوشلماويدر. آنا اوزينڭ عمرنده

باری برگنه مرتبه قوشلا، هم آنڭ قوشلووی اوچون بر صوری قورت یته، یاخشی آنا کونینه ٤٠٠٠گه چه‌تلی یومرقه صالا آلا . آنا قورت ٤دن ٦یه‌شینه‌چاقلی عمر ایته، شولایه‌اوچ یه‌شندن‌صوڭ یوم‌قه‌نی آز صالاباشلی، شونڭ اوچون آنی‌یه‌ش هم یاخشی نسل آناغه آلماشدررغه تیوش‌بولادر.

أشچی قورتلر – (۲ نچی رسم أشچی قورتلرنی کورسه‌ته) أشچی قورتلر اومارطه‌ده‌غی بوتون اشنی باشقارالر؛ بال جییالر، چه‌چه‌کلرده‌گی طوزاننی ، بۇریلرده‌گی مخصوص صومالانی (کیره‌ك اورنلرنی یابشدررر اوچون) جییالر . طوزان ، صومالانی آلار آرتقی آیاقلرنده ، اما بالنی اچلرنده‌گی مخصوص قارنده طاشیلر . آندن باشقه قورتلر اوزلرندن که‌ره‌ز یاصارغه کیره‌ك بولغان بالاوزنی (آنی چیت‌دن کیتورمیلر) قورصاق آستلرندن آیورالار.

برنچی رسم آنا قورت

۲ نچی رسم أشچی قورت

۳ نچی رسم صوری قورت .

قورتلرنڭ چغووی ۲۰ – ۲۲ کونگه صوزلا، باشده ۳ کوندن صوڭ یومرقه‌دن واق قورتلر چغا، ۱۰ کوندن صوڭ اول‌واق قورتلرنی قورتلر پیچه‌تله‌ب طومالاب قویالار، ۱۱ نچی کونده پیچه‌تله‌نگان قورتلر، اومارطه قورتی بولوب چغالر، مگر هوالر صالقون بولسه‌غنه یومرقه‌دن چغولری صوڭغه قالادر . قورتلر چقغاندن ۷ کوندن صوڭ اومارطه قریینه چغوب اوینیلر ، اویالرون بیلگولیلر ، تیشوکلرنڭ توبه‌ن ویوقاریلغن قاریلر . قورتلر بال جییار اوچون اوچه‌ر چاقرم یراق کیته‌لر، اگرده اومارطه‌نی آلار یوری طورغان اورنغه یاقنراق کوچرلسه ، کوب وقتده آلار ایسکی اورنغه قایتا طورغان بولالر.

صوری قورت - (٣ نچی رسمده کورسه‌تـله) صوری قورتـلر ، آنا قورتلر اسمنده بولوب آنـا قورتلرنڭ بالا ایگووی اوچون ضرور بولالر. یوقاریده ئه‌یتکانمزچه آنا قورتلرنڭ قورت چغارولری اوچون بوتون عمرنده برمرتبه آشلانولری ییته، بوصوری قورتلر اوزاری بالنی بیك کوب آشیلر هم بره‌ر تورلی قارشو کیلو بولماسه آلارکوب چغالار، شونڭ اوچونده آلارنی آز چغارر اوچون یاز ، یاز کونی اومارطه‌لرنی چیستالاغانده صوری قورتلی بالاوزلرنی کیسوب آلوب ، اشچی قورتلی بالاوزلرنی ممکن‌قدر کوب قالدررغه طرشرغه کیره‌ك.

صوری قورتنڭ چغووی اشچی یاکه‌آنا قورتقه قاراغانده باشقه‌ره‌ق هم اوزاغره‌ق بولا، ٣ کوندن‌یومرقه‌واق‌قورتقه‌ئه‌یله‌نه ، ٦ کوندن‌قورتلر آنی پیچه‌تلیلر ، پیچه‌تله‌گاندن ١٥ کون صوڭ صوری قورت کیلوب چغادر

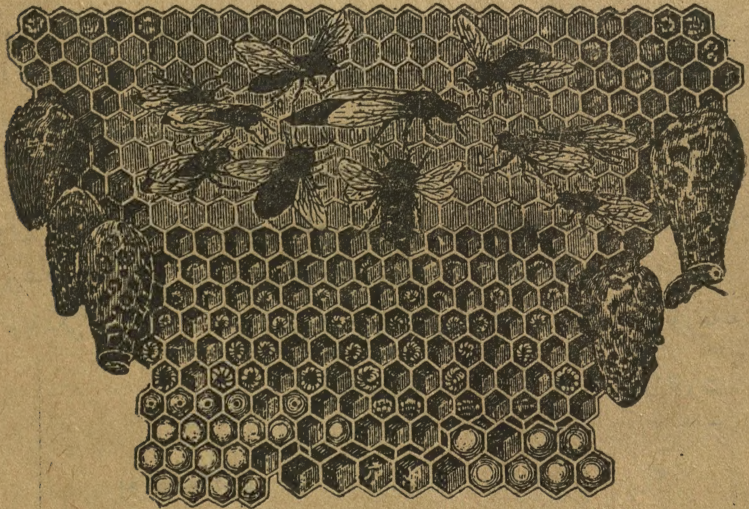

٤ نچی رسم آنا، صوری قورتلر هم یومرقه‌نڭ صالنغان، یومرقه‌دن قورتلرنڭ چقغان کورنشاریدر.

٤ نچی رسمده برکیسه‌ك که‌ره‌ز، آنڭ اوڭ‌یاغنده ایکی آنا صاوتی، صول یاغنده ٣ آنـا صاوتی کورسه‌تله. صول یاقده‌غی آنـا صاوتی

پیچه‌تله‌نگان ، ئلی قورت چقماغان ، اورتاده‌غی صاوت نیندی بولسه‌ده برسبب ایله قورتلر طرفندن کیمرلوب ، آنڭ آناسیده یوقغه چقغان ، توبه‌نگی صاوت‌ده آنا ضررلانمی چقغان. اوڭ یاقه یوقارغی آنا صاوتینه یاڭاغنه آنا چغوب کیله، توبه‌نگی صاوت قورتلر طرفندن ضررلانغان. پیچه‌تله‌نگان که‌رزده آناقورت، اشچی‌هم‌صوری قورتلر اوطورالر، آلار آستنده یومرقه‌لر بله‌ن یومرقه صاوتلری طورا. یومرقه‌لر صاوت‌ده توبه یاطالر. آندن برره‌ت بار، آنده‌غی قورتلر باری برگنه کونلك ، آندن صوڭغی ره‌تلرده، تورلمه‌گه‌نلری ۲–۳ کونلك، تورلگه‌نلری ٤–۹ کونلك قورتلر. قورتلر نی چاقلی زور کورنسه شول قدر آلار قارت بولالر. ایڭ توبه‌نگی اوچ ره‌ت صاوتلرنده آق صاوتلر کورنه ، بولار ایگونڭ تیوشنچه بولماون کورسه‌ته، اشچی‌قورتاردن یومرقه‌صالا باشلابده صوری قورت ایله کورشه (قوشلا) آلماغان‌بولا، بولاردن باری‌صوری قورتلرغنه چغارغه ممکن. صوری قورت یومرقه‌سن صالوچی قورت براویاغه بـر نیچه یومرقه صالا ، هم برره‌تدن صالمی آراده بوشلق قالدروبده صالا . اومارطه‌ده شوندی قورت بولسه ، آنڭ یومرقه‌سندن کوب واق صوری قورتلر چغوب اومارطه ضعیف‌لنه. کوزکونی قورتلر صوری قورتلرنی قوونی اوزاقغه قالدرسه‌لر ، اول وقت اومارطه‌ده صوری قـورت چغا طورغان یومرقه‌نی صالوچی قورت بارلغینه دلیل بولادر .

توبه‌نگی نه‌رست ، آنا ، اشچی هم صوری قورتلرنڭ اوسو کونلرن کورسه‌ته :

	آنا قورت	اشچی قورت	صوری قورت
یومرقه‌ده	۳	۳	۳
واق قورت حالنده	٥ ½	٦	٦
پیچاتلانوب	۸ ½	۱۱	۱٥
بارسی	۱۷	۲۰	۲٤

اومارطەلق اوچون اورن صايلاو.

اوماطەچيغه اوماطەلق اوچون اورن صايلاغانده، اوماطەلر اورنينڭ آچي ييللر ايسـه طورغان صووق اورنده بولماوون هم اوماطەلرنڭ كون ياغينه ميل ايتوب طوروون اعتبارغه آلورغه كيرەك. اوماطه باقچەسی تيرەسـينه قيما توتوب قيما بويينه تيز ئوسه تورغان آغاچ ياكه طال كبك نەزك چبقلی قورا اوطرتو فائدەلی. طال يازكونی بيك ايرته قورتلرغه بال بيره، شولايوق اوماطه باقچەسی اچينه آلماغاچ، گروشا، اسليوا، چيه كبك تەبەنەك ئوسەطورغان ييمشلی آغاچلر اوطرتو هم شولايوق شول قوواقلر آراسينه كريژونيك، قوره جيلەگی قارلغان كبك ييمشلی واق قوواقلر اوطرتو فائدەليدر.

باقچەده اوزون ئولەنلر ئوستروگه يارامی، بيگرەكده اوماطا آللرن ئولەندن بوتونلەی آرچلوب، آنڭ اورنينه قوم سيبەرگه كيرەك بولادر.

اوماطا آرالرن بربرسندن يراقلغی ايكی آرشيندنده ياقن قويارغه يارامی.

بال كوبرەك جيار اوچون اوماطەلق ياقنينه آق ياكه آل كليور چەچوده فائدەلی، قورتلرغه بالنی ياقندن هم كوبرەك جيارغه فائدەسی تيه، آنڭ اوستينه پچەنيده بولادر.

بال جيبونی كوبەيتور اوچون توبەندەگی ئولەنلرنی چەچرگه كيرەك: آق كليور (اوچ يافراقلی، باللی) بابكی، نارات گومبەسی، راننيك، روشيتسه، شالفی، ايصوب (اورماننقی، چالونقی)، اوكروب (فرنقی)، قتای خورماسی، هرتورلی قارابغدای، راپس، كارچيتسه، ويك، ليوتسيرنا، مەك، هرتورلی ييمشلی ايری واق آغاچلر؛ آلماغاچ، چيه، چيكلەوك، كريژونيك، قارلغان، قوراجيلەگی هم باشقەلرنی اوطرتو بيك فائدەلی،

بولار بیك باللی بولغاندن اومارطا یاقننده بولولری قورتلر اوچون بیك ضرور در.

اومارطا هم اومارطالق کیره‌کلری.

بزنڭ بو طرفلرده کوبسنچه اومارطا قورتلری توگه‌ره‌ك، تیگه‌نه اومارطالرده طورالر. مونده‌ی اومارطالرنی یاصاونڭ آرتق قیینلغی یوق، آنی هر کم یاصی بله، شوڭا کوره بز اول اومارطانی یاصاو طوغروسنده یازمیچه، بلکه اول اومارطاده قورتلرنی تربیه‌له‌و اوڭغای بولورلق هم کوبره‌ك بال آلورلق ایتوب یاصاو طوغروسنده یازامز.

عادتده بزنڭ بوطرفلرده توگه‌ره‌ك اومارطاده قورتلر اوچاتورغان تیشکنی، قابقاچ یاغنده قالدرالر، بو ایسه قورتلرنی قارارغه بیك اوڭغایسزلیدر.

قورتلر کوبسنچه اومارطانڭ آوزنده بال ایگه‌لر، آرتق یوقاریغه زاپاص باللرن طوترالر، اگرده اومارطچی شونده‌ی اومارطاده بال آلورغه تله‌سه (جه‌ی بولسه) ایكڭ ئلك آلدغی قورتلی که‌ره‌زلرنی کیسوب آلوب صوڭندنغنه آرتدغی باللرنی آلورغه؛ اگر کوز بولسه، بوش که‌ره‌زلرنی کیسوب آلوبقنه آرتدغی باللنی قارارغه ممکن، بوکیسوب آلنغان که‌ره‌زلرنی یاڭادن قویارغه ممکن بولماغانلقدن قورتلی بولسه قورتلری هلاك بولا، قورتلی بولماسه طاغی قورتلرغه اویانی طوترور اوچون که‌ره‌ز یاصارغه طوغری کیله‌در. توگه‌ره‌ك اومارطا بولغانده قابقاچنی بویغه توتاش یاصاب، شول طوغریغه آرتقی یاقغه اوچاتورغان تیشکلرنی بویغه یاصاو بیك اوڭغایلی ایده‌ی. بو وقتده قورتلرغه آز بورچلورغه طوغری کیله، چونکه بال قاراوچی آرتدن قاری، قورتلر اوز ایشکلرندن یوری بیره‌لر. طاغیده یاخشیراغی شولدرکه: اومارطا اچینه رام قویارلق ایتوب یاصارغه کیره‌ك. بو وقتده اومارطا

اچن توگەرەك ياصالمى ، بلكه رسمده كورسەتلـگانچه دورت چاتلى
ياصاب پازيلرنى ياندن اومارطانڭ آرتقى استيناسينه چقغانچى تيشوب
چغاررغەكيرەك. ٥نچى رسمدە a. a. a. a. حرفلرى ايله كورسەتله. پازيلرنى
يارتى ۋيرشوك تيرەنلـگى كيڭلـگى تيشوب چغارلور.

اوستكى ايكى پازنى اومارطا تيرەسينه ½ ۋيرشوك تيگرمى قويلور.

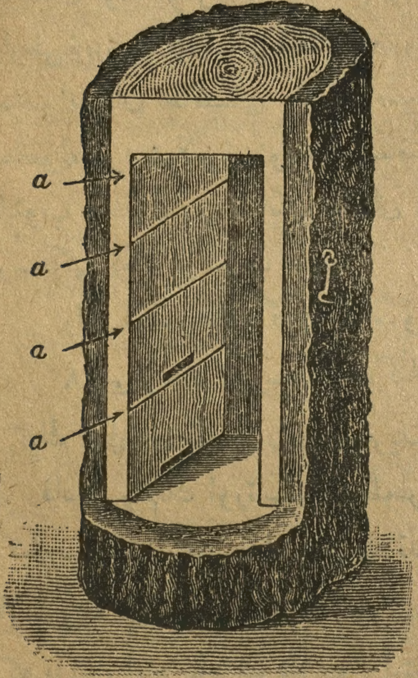

(٦نچى رسم).

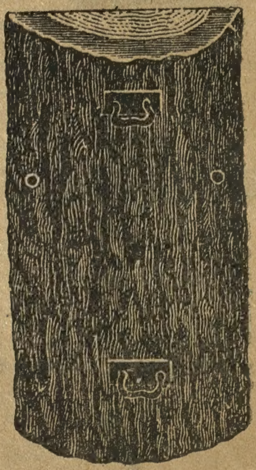

٥نچى رسم.

پازلرغه رامكەلر قويلور . قابقاچنى شول اومارطانڭ اوزندن طغوب ،
ياكه ٦نچى رسمەگى كبك ياووب قويا تورغان ياصاب ئلـگچ ياكه
طقغچ برله ئلەكتروب قويلور.

رامكەلرنى يوقا ، يارتى ۋيرشوك كيڭلـگى طاقتالردن ياصاب ،
ومارطاغه ٣-٤ قات قويارغه كيرەك . ياكه بيگرەك ياخشيسى اومارطا
اچينه ايكى رام قويارغه ، آستقى رام ٨ ۋيرشوك اوزونلغى ، ٤ ۋيرشوك

کیڤکلـگی، اوستکی رام اوزونلغی. کیڤکلـگی ٤ڤیرشوك بولورغه‌تییش.
رام‌نكڭ کیڤکلـگی اومارطاغه قاراب یوری ، اگر اومارطا کیكڭ بولسه

۷ نچی رسم.

رامنی کیڤکره‌ك یاصارغه بولا. راملر هرقایسی بر
زورلقده بولورغه کیره‌ك ، اگر راملر بر زورلقده
بولسه بر اومارطادن ایکنچیگه کوچروب قویارغه
اوڭغای بولا. یوقاریده ئه‌یتلـگانچه رام‌یاصار اوچون
یارطی ڤیرشوك کیڤکلـگی طاقتالاردن‌بولوب، ئلکدن
حاضرله‌نگان طاقتـانی پازیغه صییارلـق ایتوب
حاضرله‌نور، شولایوق تو به‌نگی طاقتانیده‌صییارلق
ایتوب حاضرله‌نورده، ایکی طاقتانی آلوب۷نچی
رسمده‌گی کبك برکتوب قویلور.

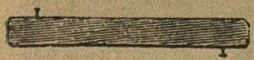

۸ نچی رسم.

رام اومـارطاده قوزغالماسـون اوچون
۸ نچی رسمده کورسه‌تلـگان کبك
کیكڭ اشله‌په‌لی قاداق بله‌ن یوقاریدنده‌تو به‌ندنده برکتوب قویـلور.
قاداق رام‌نكڭ اورتاسینه‌غنه طوغری
کیلوب ایکی یاقده چیرك ویرشوك قدر
قالدررغه تییش ، چونکه قورتـلر
که‌ره‌زنی رامغه یابشدرغانـده رامنكڭ
بوتون کیڤکلـگینه یابشدررا، رام قاداق
بله‌ن طوتلوب ؛ ایکی که‌ره‌ز آراسنده
ایکی یاقده‌ده چیرك ویرشوك قدرقورتلر
اوته‌رگه یول بولادر.

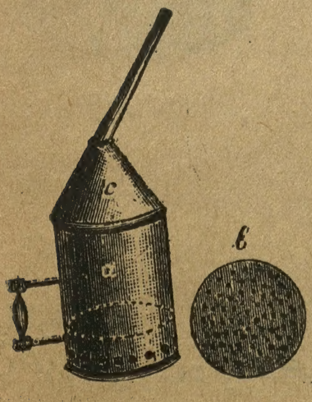

۹ نچی رسم

مونده رامنكڭ ئولچه‌وی کورسه‌تلمه‌دی ، آنی هر کم اوزی تله‌گان
ئولچه‌وده، ۸ ویرشوکدن اوزون (بیوك بولماو) شرطیله اوزی اومارطه
کیڤکلـگنه صییارلق یاصی آلادر. شولایده رام یاصاغانده اعتبارغه آلورغه

تییشلی نرسەلر؛ ۱) رام یاصی طورغان طاقتا (بلانکه) یارتی ویرشوك کیڭلگی بولوب، رامنی یوقاریدنده، توبەندنده قاداق ایله قاغارغه، رام اویوشدرلغانده بر رامنڭ بلانقەسینڭ اورتاسی، ایکنچیسینڭ اورتاسینه قدر اوچ چیرك ویرشوك بولورغه؛ ۲) رامنی اومارطاغه قویغانده آنڭ یانلری استیناغه تییوب طورمی، آراده قورتلر یوررلك بولورغه؛ ۳) رامنڭ اوستکی یاغی برله توبه آراسنده چیرك ویرشوك قدر بوشلق بولورغه؛ ٤) یوقارغی، توبەنگی بلانقه آرالری اویادەغی پازیغه ایرکن کوررلك هم اوستکی قات رام بله آستقی قات آراسنده بچاق یوررلك‌کنه اورون بولورغه تییش‌در.

توگەرەك اومارطەده رام بله بال جییو، خلق آراسنده‌غی پراصتوی رەوشچه بال جییوغه قاراغانده آرتوغراق، شولایده آنی رامکەلی یاشچیك اومارطالر، توگەرەك هم راملی اومارطەلرغه قاراغانده بیك کوب آرتوق‌در.

خلق آراسنده تۇتەتو اوچون بالچق صاوتلر استعمال (طوتولا) ایتله، بولار کیرەك وقتده یاخشی یانمی هم اوستدن اوچقان قورتلرنیده یاندرا، شونڭ اوچونده آنڭ اورنینه ۹ نچی رسمدەگی قالای ـ تیمر صاوتلر استعمال ایتونی یاخشیراق طابام. بو تۇتەتو قورالن قالایدن، نلەگان قزو یاکه صووق تیمرچی هم چیلەك توبلەوچیلر یاصی آلا، اول باری ایکی کیسەکدن عبارت بولوب اوستده روسچه «س» حرفی قویلغان توش نەزکللەنوب کیلگان توبەسی، آستنده‌غی روسچه «آ» حرفی قویلغان بوکسەمی، قایسی‌درکم چرك یاکه «تیرس کیرپچی» صالوب یاندرا طورغان اورون بولا، یاننده تونقا هم صولش آلور اوچون «و» حرفی کورسەتلگان رەوشچه ۱ ـ ۲ ویرشوك آرالرن قالدروب تیشکلر تیشلور ینه رسمده کورسەتلگانچه تیرەلی توبەندن یانینەده هوا صورور اوچون تیشکلر تیشلور.

ایـل آیورغانده یاکه باشقه اشـلهگان وقتده آنانی یابار اوچون اوزینه آیرم صاوت یاصارغه کیرهك . بو صاوتلر ۱۰ ـ ۱۱ رسملرده کورسهتله، آلارنی یاصاو بیك آنصات : بر کیسهكنك قایننی آلوب پچاق بله یارم توگهرهك ایتوب بر یارم ویرشوك قدر چوقر اویلور ، صوڭره پچقی بلهن کیسوب، شول کیسك اورنینه ۱۰نچی رسمدهگی کبك نهزك تیمر چبق ایله طومالانر، آرتدن بویی $\frac{3}{4}$ ویرشوك ، آرقلیسی یارنی ویرشوك ، آنا قورت صییارلق تیشك تیشوب آنی ۱۱نچی رسمدهگی کبك شووب یابـلا طورغان قابقاچ ایـله طومالانور .

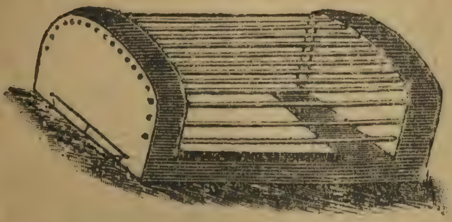

(۱۰نچی رسم) .

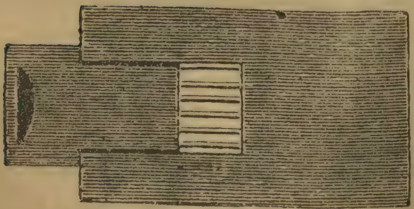

(۱۱نچی رسم).

قورتلرنی آشاتور اوچون صای طاغاراق کبك آغاج صاوت استعمال ایتله ، یاکه بیگرهك یاخشیسی، صای بالچق صاوتلر استعمال ایتلور، مونی بازارلردهطاووب بولا، بوصاوتده آزق آچیسه، بوزولسه، یووارغه اوڭغای بولادر.

اومارطـا قورتلرن تربیه

یاز کونی

کونلر جلنغاج اومارطالرنی قشلاقدن کوچررگه کیرهك . آلایـده قشلاقدن کوچرونی آشوقدررغه یارامی ، جلی کونلردن صوڭ صالقون کونلر بولوب یهش بالالرنڭ هلاك بولوویده ممکن. کوب وقتده قورتلر آزق یتمگاندن ئلگرگان واق قورتلرنیده تربیهسز قالدرالر. قورتلرنی

کوچرگانده تیشوکلرن طومالارغه، تییشلی اورنغه اوطورتقاچدن تیزگنه آچارغه هم کوچروکوندز کون‌جلنغاچ بولورغه تییش. قورتلر اومارطاده تیگز یورسه‌لر، مژلداسه‌لر قورتلرنڭ حالی یاخشی بولا؛ اگر بیك طن طورسه‌لر، اومارطاغه‌بر آز بەرگەچ‌ه مژلداب‌تیز باصلسه‌لر، بواومارطاده‌غی قورتلر ضعیف بولالر، یاکه باللری آز بولغان بولادر. اومارطاده بال بولوون، بولماون بلور اوچون، اومارطانی آچوب چرا بله یوقاریدان کەرەزگه ۳ – ٤ جیردن طغوب قارالور، اگر اومارطا قووش اومارطا بولسه، کەرەزنڭ توبەن یاغندن طغوب قارالور. اگرده چراغه بال صلانسه، اومارطاده‌کوبەی بال بولوون ئولچەب بولادر.

اومارطا اچنده‌گی قورتلر بیك طنچسز، قاتی یوروب طورسه‌لر، بووقت اومارطا اچنده آنانڭ یوقلغینه علامت بولا، کیچ بله بواویانی آچوب، قورتلرن توتەتوب بو اویادن چغاروب قورتلرنی آزراق یاکه ضعیفرەك، آنالی اومارطاغه یبەرلور. بوش قالغان اومارطاده‌کەرەزلر بوزلماغان، بویالماغان بولسه، آلارنی صاقلاب طوررغه، جەی کونی یاڭا آیورلغان «ایل»نی شونده یبەررگه کیرەك.

اومارطالرنی کوچرگاننڭ ایکنچی کوننده، اومارطالرنی بالچق‌غه کل، صاف صغر قالدغی (صالامسز) قوشوب ئوزلەندروب اومارطانی صلاب ئەیلەنورگه کیرەك. کوچرگاندن صوڭ اوچا طورغان تیشوکلرنیده آزاینورغه کیرەك. ضعیف اومارطاده ۲ – ۳ قورت اوتوب‌یوررلك برگنه تیشوك، کوچلی اومارطالرده شوندی ۲ – ۳ تیشوك قالدررغه کیرەك.

بال جییارغه ممکن بولماغان وقتده‌ده بعض اومارطالرنڭ قورتلری باشقه اومارطالردن بال اورلیلر. بالی اورلانا طورغان اومارطاده آنا بولماغان یاکه قورتلری ضعیف یاکه اومارطاده تیشوك کوب بولغان بولا. قایسی اومارطادن‌بال اورلانغانن‌وقایسی اومارطا قورتلری‌ایکانن بلووی بیك چیتون توگل، آنڭ‌اوچون کیچ‌بله‌اومارطا باقچەسینه بارساڭ،

قورتلرنڭ برچغوب برکروب یورگانلری کورنه، اومارطادن چغاطورغان قورتنی طوتوب قارابه آنارده بال‌بارلغی بلنسه، اول‌قورت‌بواومارطادن بال اورلاب چغا طورغان بولا . دیمك بالی اورلانوچی اومارطا شول بولا. اما اورلاوچیلر قایسی اومارطا قورتلری ایکانن بلور اوچون‌بالی اورلانا طورغان اومارطاغه قورتلر جیولغانن کوتوب طوررغه‌ده آلدن چلته‌رله‌رگه صوڭره‌اوچا طورغان اورننی آچارغه کیره‌ك، شول وقتده اوچقان قورتلرغه اون سیپه‌رگه کیره‌ك ، صوڭره اون سیبلگان قورت قایسی اومارطاغه کرسه، شول اومارطه قورتلری‌اورلاغان بولالر .

اگرده اورلی طورغان‌قورتلر بر اومارطالق‌ده بولسه، اورلی‌طورغان اومارطا آوزن (تیشوکلرون) چلته‌رلرگه یاکه قارانغواورنغه کوچررگه، بالی اورلانا طورغان اومارطانی بیك یاخشی صلارغه ، اگر قورتلری بیك ضعیف بولسه، بار تیشوکلرنی طوهالاب، برسنگنه قالدروب آنارغه‌ده تروبا قویوب ، قورتلرنی شول تروبا آرقلی یوررگه یاصارغه کیره‌ك .

تروبانی‌قامشدن یاکه‌یوقاراق‌قالایدن‌یاصاب تیشککه‌توتاشدروب بالچق بله صلاب قویلور. بال اورلی تورغان قورتلر اومارطاسن ٣-٤ کوندن صوڭ اومارطالقغه کیتره‌لر.

اگرده اورلاوچی قورتلر باشقه اومارطالقده بولسه‌لر، بالی‌اورلانا تورغان اومارطالقدن قارانغی اورنغه کوچروب آنڭ اورنینه شول اومارطاغه اوخشاولی بوش اومارطا قویلور، اورلاوچی‌قورتلر کیلوب، کیلوب بال طابماغاچ، کیلودن بیزه‌لر ، صوڭره کوچرلگان اومارطانی ینه اومارطالقغه اوز اورنینه کیترلور ، اورلاو وقتنده سیزلسه ، شولای ایتکانده تیز توقتاتوب بولا . اگرده اورلاو برگنه اومارطادن بولمی، بۇتۇن اومارطالردن بولسه، اول‌وقت، یاخشیلاب طرشورغه تییش‌بولا، اومارطالقدن بۇتۇن اومارطالرنی قارانغی اورنغه کوچروب آطنا یارم قدر تونارغه صوڭره اومارطالقغه ٢-٢ که بۇلب کوچررگه ، ایکۇ ئۇلك

قوّتلیره‌ك قورتلیلرن ، صوڭندن ضعیفره‌ك قورتلیلرن كوچرر گه كیره‌ك بولادر .

كوچرگاندن ٥-٦ كوندن صوڭ جلی‌كوننی‌صایلاب‌یازغی قاراوغه یعنی اومارطالرنی‌چیستارتورغه كرشلور . اومارطانی چیستارتقانده اومارطا توبلرن بیك یاخشی سبررگه هم كوگارگان كه‌ره‌زلرن چغاررغه‌كیره‌ك .

اومارطانی قاراغانده صوری قورتلی كه‌ره‌زلرنی هم ایسكرگان بالاوزلرنی كیسوب آلو فائده‌لیدر .

یه‌ش قورتلر یومرقه صاوتندن چقغانده اوزلرینڭ یوقا كولمه‌كلرن صالوب چغالر ، مونی كورو آور بولمی ، باری ایسكی قارا بالاوزنی صندروب قارارغه كیره‌ك . اگرده‌شول كولمه‌كلر كوب جییلسه‌لر ، اورن طارایا ، شونڭ‌اوچون اول‌صاوتده‌دنیاغه كیلـگان‌قورتده واق بولا ، شوڭا كوره قارا ، ایسكی بالاوزلرنی اویادن آلوب طاشلارغه كیره‌ك بولادر .

اومارطانی قاراغانده ، اومارطادن بـال بولوب ، بولماونی اعتبار بله‌ن قارارغه كیره‌ك ، اگرده بال‌بولماسه شول ساعت بال قویارغه ، اگر حاضربال بولماسه ، شیكرنی صوده ایزوب اورتاچه‌غنه اوطده‌قایناتورغه كیره‌ك ، صوڭره بال‌یا كه‌شیكرنی ٢-٣مرتبه‌ گه بولب ، یازبویینه ییته‌رلك ٥-٨قاداق چاقلی ، صایغنه بالچق صاوت ایله اومارطاغه قویارغه كیره‌ك .

اگرصییق بال بولمیچه ، باری اوطرغان قویی بالغنه بولسه ، اول وقت ٣ قاداق بالغه یارتی استاكان قاینار صو صـالوب ، شول صو سگوب بتكاننی كوته‌رگه‌كیره‌ك . بالنی‌یاشیكر صوونی اومارطاغه قویغانچی قورتلر باطماسون اوچون چرا كیسه‌كلری یا كه صالام صنقلری طاشلارغه‌كیره‌ك بولادر .

اومارطانی طازارتقان هم قاراغاندن صوڭره ینه صـلاب قویلور . یازكونی اومارطانی ییش آچارغه یارامی . اگرده اومارطاده‌غی كه‌ره‌زلر یوقاری بولوب آستده بوشلق بولسه ، بوشلقغه پچه‌ننی كیندرایله‌چولغاب كیندرنی كه‌ره‌زگه تیبه‌رمی اومارطاغه قویارغه تییش بولادر .

يوقاریده بز اومارطا قورتلرینڭ چەچەك طوزانن (بالالرن تربیه اوچون) جیغانن یازغان ایدك . لکن شوندی وقتلر بولا: یاز کونی چەچەکلر آز بولا یاکه بۆتۆنلەی بولمی، قورتلارغەده آزق آلورغه آبدراو بولا، منه شول وقتلرده اول چەچەك طوزانن صۆلی یاکه بورچاق اونی بله آلماشدررغه ممکن، مونڭ اوچون اوننی باقچەغه برطاقتاغه صالوب قویوب، قزقدرر اوچون یانینه بال یاغوب یاکەجلی بال صووی قویلور، قورتلر بال ایسی ایله کیلوب اۆندن فائدەلەنورلر. اۆن اورنینه چیکلەوك چەچەگی استعمال ایتەرگەده یاری، چیکلەوك چەچەکنی ایرته آطا، شول چەچەکلرنی جییوب کیبدروب اۆن ایتوب باقچه اورتاسینه قویلور.

اومارطانی چیستارتقاندن صوڭ ، ایرتـەنگی قراولر طوقتالوب ، کونلر تمام جلنمیچە اومارطانی آچوب قورتلرنی طنچسزلارغه یارامی .

ییمشلی آغاچلر (آلما ، چییەلر) چەچەك آطقاچ اومارطالرنی ینه قارارغه کیرەك، بووقت اومارطالرنڭ قایسی ضعیفرەگن خاطرده توتارغه کیرەك . شـول ضعیف اومارطالرنی خاطرلەگاندن صوڭ آلارنی کوچلەنـدررگه طرشورغه کیرەك . آلارنی کوچلەندرر اوچون ضعیف قورتلر اورنینه کوچلیلرنی، کوچلیلر اورنینه ضعیفلرنی قویارغه کیرەك. بولای اشلەگانده ضعیف قورتلرغه کوچلی اومارطالردن واق قورتلر کوب قالوب آلارده کوچلی اومارطاغه ئەیلەنوب کیتە، ضعیف اومارطاده کوچلی آنا ینەکوب یومرقه صالوب کوچلی بولوب کیتە، مگر کوچرو یاز کونی بیك ایرته بولورغه یارامی. اگر بیك ایرته بولسە، یازغی صالقنلرده ضعیف اومارطا قورتلری بـالالرنی جلتورغه حاللرندن کیلمیده ، یەش قورتلر هلاك بولاچق. هر اومارطانڭ قورتلری برتیگز کوچلی بولغاندن صوڭ، آلارنی صییق بال یاکه شیکر ایله تربیەلەرگه کیرەك . بو وقتده قورتلرنی شول رەوشچه تربیەلەو ، آشـاتو ایله بالالر کوب هم تیز ئوسەلرده ، ایلنڭ تیزرەك (ایرتەرەك) آیرلووینه سبب بولا . بووقتده شیکر صوون قاینآتوب تربیەایتـکانده، شیکرگه صغر (صییر) سۆتن قوشو

بیك فائده‌لی بولا . ایك ئلك شیکرنی بـال قویولغی درجه‌سنده قویی ایتوب قایناتورغه، صوڭره باشه‌رق براستاکان، صوڭغه طابابراستاکان یاڭا صاوولغان سوت قوشلور . ١٠-١٥ کون قورتلرغه شونده‌ی آزقنی یارتی استاکان چاماسی بیروب تربیه ایتلور . مونده‌ی آزق قورتلرنڭ اوزلری بالالرینه آشاتا تورغان آزقغه‌اوخشی، شوڭا کوره اول‌فائده‌لی بولوب توشه. آزقنی کیچ بله قویوب قالدروب، ایرته بله‌ن آلورغه کیره‌ك . اگر صـاوت کوندزده شونده تورسـه ، قورتلر یالقاوغه ئویره‌نه‌چکلر . اگرده اومارطا خواجه‌سینڭ بـالی بولسه، بال‌غه قایناغان صو قوشوب آشاتورغه کیره‌ك بولادر .

باشـده آزقنی قویی ، صوڭغه طابـا بیك صییق ایتوب بیرلور . اورتاچه حساب بله یاز بویینه هراومارطاغه ٢-٣قاداق بال یاکه شیکر بیرلور. بال‌غه یاکه‌شیکرگه‌بورچاق زورلغی‌غنه«سالیتسیلووی‌کیسلاتا» قوشو، قورتلرده چرو خسته‌سی پیدابولووندن صاقلیدر .

چرو قورتلرنڭ اوزلرنده بولمی، بلکه بالالرنه بولا. بوایسه بالنڭ ناچارلغندن یاکه یازکونی بالالرنڭ طوڭووندن کیله‌در. اومارطاده چرو بارلغن یاڭا باشلانغانده ایسـندن سیزه‌رگه بولا ، آنڭ ایسی اومارطادن یراقغه قدر طارالا. چرونی خلق آراسینه طارالغان بورونغی اومارطالرده دارولاو ممکن توگل ، قورتلرنی اومارطادن بر صاوتقه آلوب ، اچده‌گی نه‌رسه‌لرنی یاندررغه کیره‌ك . آلغان قورتلرنی آچقه ئولمه‌سلك‌گنه درجه‌ده صـاوتده توتوب صوڭره یاڭا اومـارطاغه اورناشدروب بال یاکه‌شیکر قایناتوب ، شولارغه یوقاریده ئه‌یتلگاندن آرتدروب یعنی ایکی بورچاق زورلغی سالیتسیلووی کیسلاتا قوشوب آشاتورغه‌کیره‌ك. اومارطاده‌برآزکامفارایاکه‌نافتالین‌طوتوده‌چرودن‌صاقلیدر .

قایسی‌اومارطاده چروبارلغی‌سیزلسه، اومارطاسن‌تیزگنه یاغارغه‌کیره‌ك، یوقسه بوآورو ایبه‌ره‌تورغان بولوب‌بوتون اومارطاغه طارالووی‌ممکندر.

جه‌ی کونی.

روسیه‌نڭ شمال واورتا طرف کوبیرنالرنده عادتده «ایل» آیرو ایبون اورتالرندن باشلانا، (قبله- تون کون یاغنده) ده بیك کوب ایرته آیرا باشلیلر. مونڭ سببی ایسه جنوب‌ده چه‌چه‌کلر ایرته‌ئولگروب، اومارطا قورتلری ایرته قوّت آلوب ییته‌لر، بزده ایسه کیر‌سنچه‌در. اگر بزده‌ده یاز کونی‌چه‌چه‌کلر ئولگورگانچی قورتلرنی یاخشی‌آشاتلسه، بزده‌گی اومارطا قورتلریده تیز قوّت طابوب، «ایل»نی ایرته آیراچقلر. «ایل» نی چاقلی ایرته آیرلسه شول چاقلی فائده‌لی، اویا یاصیلر، بال جیبوب قالالر.

ایل آیرو قورتلرنڭ ایکی آنا ایله ایکی جماعت‌که بوُلنولرینه ئه‌یته‌لر. اومـارطاده قورتلر کوبه‌یوب طغزلانسه، شول وقت «ایل» آیرو بولادر. قایسی اومارطاده ایل آیرو بولاچغن توبه‌نده‌گی علامتلر ایله بلوب بولا: قورتلر توبه‌ن توشسه‌لر همه اومارطاده صوری قورتلر کوب بولسه‌لر بوایل آیرو علامتلری بولالر. قورتلرنڭ‌چنلاب آیرلوب، آیرلماوون بلو اومارطاده‌آنانڭ‌بارلغن بلوگه طوقتی، اومارطاده ایکی آنا بولسه، جماعت کوب بولسه اول اومارطاده آیرو بولاچق، مگر آنالر ایلڭ اورتاده بولغانلقدن هر وقتده آنی کوروب بولمی. آیرلوب چقغان جماعت‌که «ایل» دیب ئه‌یته‌لر، ایل بله چغوچی عادتده قارت آنالر بولا. قارت آنا‌ایل‌نی‌اویله‌گه قدر، آچق هوالی قزو کونده‌ایه‌رتوب چغادر. قارت آنا ناچاراوچا تورغان بولا، شونڭ‌اوچونده‌آنانڭ‌قورتلر آراسنده بارلغینه، توشوب‌قالماوینه یاکه یوغالماوینه‌اعتبار ایته‌رگه‌کیره‌ك. اوچوب چقغاچ عادتده آنا،اومارطادن اومارطاغه اوچوب یوری، شول وقتده آنی طوتارغه طرشورغه کیره‌ك. آنانی طوتقاچ، آناصاوتینه صالوب آنی ایل جیبیا تورغان صاوتقه صالوب اومارطادن چقغان قورتلر یـانینه آلوب بارورغه کیره‌ك. ایل قورتلری آنانی کورو ایله اوزلری‌اوك ایل

جیبیا تورغان صاوتقه کره باشلیلر . اگرده آنانی شول وقتده طوثوب بولماسه، اول وقت ایل‌نڭ اوطرورغه توبه‌گان اورنینه باروب قریدن‌غنه قاراب طرورغه کیره‌ك. ایل اوطرغاچده، ایل جیبیاتورغان صاوتقه‌قاشق ایله آقرنغنه جیبیارغه کیره‌ك . ایل‌نی جیغانده آرتق کوب توته‌تورگه یارامی . ایل‌نی اوتورتا تورغان اومارطا چیستا ، ایسسز هم بال برله مایلانغان بولورغه تییش . که‌ره‌زلرنی بره‌ر بارماق آراسی قالدروب برکتوب ، ایل‌نی کیچ بله اورناشدررغه کیره‌ك . بو ایل‌نی برنچی ایل آطالادر.

عادتده برنچی ایل بیك یراق اوچمی . فایسی ایـل بله چقسه ده آنانی ۳ کوندن آرتق چیتلکده توتارغه‌یارامی. برنچی ایلدن صوڭ ۹ نچی کونده ایکنچی ایل چغا، برنچی ایلدن صوڭ ۷-۸ نچی کونلرده قالغان آنا جرلاسه ایکنچی ایلنڭ چغوون کوته‌رگه کیره‌ك . آنڭ جرلاون توله ایله ایشتورگه ممکن بولا. ایکنچی ایل بیك آچق هوالی کون بولماغانده ده توشدن صوڭ ساعت ۵ که قدر چغا . ایکنچی ایل اویادن چغو ایله توگه‌ره‌کله‌نوب اوچوب کیته‌لر . شونڭ اوچون آنی بیك اعتبار بله‌ن قاراب طورورغه کیره‌ك. اگرده‌ایکنچی ایل اوچارغه حاضرله‌نسه (شول سیزلسه) ایل اوستینه صو یاکه حاضرله‌نوب قویلغان‌قوری‌قوم‌سیبه‌رگه کیره‌ك . بولارنی سیبو ایله ایل تیزره‌ك براورنغه قونادر . بولایده ایل طوقتاماسه اول وقت کوزگی طوتوب ، کوزکینڭ نورن ایل اوستینه توشرورگه کیرەك ، بولای ایتکانده اوزوب باروچی ایلنی طوقتاتوب بولادر. کوب‌وقتده ایکنچی ایلده ۲-۳ بلکه‌آرتغراق آنالر چغا، اگرده بره‌وگه آنالر کیره‌ك بولسه ساعت یارمدن صوڭ‌اوق ایکنچی ایل‌نی اورناشدررغه کیره‌ك ، اگر اوزاق طورلسه قورتلر آنالرنی ئوتروب باری برگنه آنا قالدرالر . اگرده آنا کیره‌کمه‌سه ایکنچی کونگه چاقلی صالقون اورنده صاقلاب، ایکنچی کونده ایرته بله اورناشدررغه کیره‌ك.

اومارطـا قورتلرون طنچلاندرر (اوچماسونلر) اوچون ایـلگه یومرقه‌لی ، قورتلی (٤ نچی رسمده کورسه‌تلگان کبك) که‌رەز قویلور . اومارطه قورتلری بالالرنی سیره‌ك طاشلیلر . ۲ـ۳ نچی یللرده آنالر یه‌ش (ایکمگان) بولالر ، اگر ده اوچقانده آنـا یوغالسه ، قورتلر یومرقه‌دن یاڭا آنـا بولدرالر . بالالرنی آیوروب بترگان اویادن یاکه باشقه قورتلی اویادن ٤ـ٥ ویرشوك (بویی آرقلیسی) زورلغی کیسوب آلنور .

قورتلرنی اومارطاغه اورناشدرغانچی ئوڵچه‌رگه کیره‌ك . ئوڵچه‌و ایله قورتلرنی نی چاقلی جماعت ایکانن بیلـگوله‌ب بولا . ایرته آیورلغان ایل ٥ ـ ٦ قداق بولسه ؛ صوڭ آیورلغان ۸ قـداق بولسه آیورم اوطور تورغه یاری ، اگر آندنده کیم بولسه ، آیـورم اوطورتورغه یارامیدر .

باشده ایل‌نی صییق آش (بال ، شیکر) آشاتلور ، مونڭی آش ایله ألار تیز ایشه‌یه‌لر . قورتلر ایشه‌یوب أشکه کرشکاچ قویی بال بیررگه‌ده یاری . یاڭا اوطورتلغان ایل‌نی ۲ ـ ۳ کون بورچورغه ، قارارغه یارامی . چونکه آلار طنچسزلار ، توته‌تو سببلی اومارطـانی طاشلاب بوتونله‌ی قاچالر ، شوندی اوڭغایسزلقلر طوماسون اوچون قورتلرنی بورچماسقه هم آناسنڭ بیکله‌ب قویارغه کیره‌ك بولادر . قورتلرنی ٥ کوندن ۱۰ کونگه قدر آشاتو هوا هم بال جییولرینه قاراب بولور .

ایکنچی ایل چقغاندن ۲ـ۳ کون صوڭ ۳ نچی ایلدن برکون صوڭ دورتنچی ایـل چقغان بولا . لکن بو ایل‌لرنی آیورم اویاغه اوطورتو مصلحت توگل ، چونکه توب اومارطا بیك ضعیف قالا . اگر ده ۳ـ٤ نچی ایللر برنیچه آنابله‌ن چقسه‌لر ، آلارنی برکیچ ایل جییاطورغان صاوت‌ده قوندرلور ، آلار شول آراده باشقه آنالرنی ئوتروب ، برگنه آنا قالدررلر . ایرته‌گوسن آنالرن یوق ایتوب یاکه زاپاص‌قه قالدروب (باشقه اورنغه قویوب) ایسکی اوزلری چقغان اومارطاغه یبه‌ررگه کیره‌ك .

شوندی واقعه‌لر بولورغه ممکن ، ایـل اومارطادن چغاده بر ییرگه اوطورا ، لکن اومارطاق‌ده برکشی‌ده بولمی ، مونی قایسی اومارطادن

چقغانن بلور اوچون ایل‌نی‌جیبوب آلورغه کیره‌کده بر اوچ قورتنی ایل جیباطورغان صاوت‌ده قالدروب کیچ‌بله اوسقلرینه اون سیبوب صاوتنی سلکوب یبه‌ررگه کیره‌ك. شولوق مینوت قورتلر اوزلری چقغان اومارطاغه اوچوب باروب، تیشوك آوزینه کیلوب شاولارلر، کررگه اوتنورلر.

اوز اختیارینه قویلغان اومارطا قورتلری ایل آیورالر یاکه آیورمیلر؛ کوچلی اومارطالر آیورالر یاکه بوتونله‌ی آیورمیلر، آندی اومارطالرنی آیورتدرا بلورگه کیره‌ك. اوزك آیورونی «جعلی» آیورو، اوزلری آیورلونی طبیعی آیوراو دیب آطیلر. جعلی آیورلو بلوب اش ایتولسه طبیعی آیورلوغه قاراغانده یاخشیره‌ق بولا، چونکه طبیعی آیورغانده‌غی کبك جعلی آیورو ده، چقغانن کوته‌رگه، جیبارغه، وقتن کوتوب اورناشدررغه وقت ئـه‌ره‌م ایته‌رگه طوغری کیلمی. جعلی آیـورغانده ممکن قدر ایرته (یاز کونی) هم کوچلی جماعت‌نیگنه آیوررغه کیره‌ك.

جعلی ره‌وشده آیررا اوچون توگه‌ره‌ك، بورونغی اومارطالر بولای اشله‌نور: کوچلی اومارطاغه صایـلاب توبده ٤-٥ ۋیرشوك اورن قالدروب که‌ره‌زلرنی کیسوب آلوب اومارطانی اول اورندن کوچروب آنـك اورنینه یاڭا بوش اومارطا قویارغه کیره‌ك.

کوچرلـگان اومارطانی توبن یوقاری ئه‌یله‌ندروب توبه‌ن یاقدن قاغارغه (صوغارغه) کیره‌ك، شـول وقت قورتلر یوقاریغه بر کوچکه جییلورلر. مونی کوندز اشله‌رگه کیره‌ك. قورتلر جییلوب بتکاچ، آلارنی قورت جییا طورغان صـاوت‌قه جییوب آلورغه کیره‌ك. اومارطانی ئه‌یله‌ندرگانچی توته‌تورگه هم اومارطا قابقاچلرن طومالارغه کیره‌ك. اومارطانی قاقغانده توبه‌ندن قاغا باشلاب آز، آز یوقاریغه طابا منوب یارتی اومارطاغه چاقلی کیلنور، مگر بیك یش قاغارغه یارامی بر قاقغاچ طوقتاب توروب، قورتلرغه بالدن آیرلوب کوچه‌رلك ایتوبکنه قاغارغه

کیره‌ك. اومارطانك یوقاری کوته‌رلـگان تیشك، یارقلی بولماسن، اگر یارقلی بولسه، آنی باشدن، ئه‌یله‌ندرگانچی‌صلارغه کیره‌ك بولادر قورتلر یوقاری جیبلوب بتکاچ، قورت جیبا طورغان صاوتقه جیبوب آلنورده، صالقونچه‌رق اورنغه آلوب باروب آناسیده بولوب بولماوون قارالور. اگر ئه‌یله‌ندرو ، قاغو ، جیبو تیبشنچه بولسـه آناده شولار آراسـنده بولادر. قایسندن قورتلر قوولغان اویانی کوچلی اومارطا اورنینه، اول اومارطانی باشقه اورنغه قویارغه کیره‌ك. قالدرلغان قورتلرنك کوره‌گی یه‌ش اوچا آلمی طورغان قورتلر بولغانغه، آلار صوغه محتاج بولالر، شونك اوچون آلارنی‌صیبق آزق‌بله‌تربیه‌ایتو (اوّلـگی‌وقتلرده) تیبشدر.

قوولغان قورتلرنی ئلك اوز اومارطالری طورغان اورنغه اوطور تلغان اومارطاغه اورناشدرلور. قورتلرنی اوطورتقان (اورناشدرغان) وقتده آنالرون ازله‌ب طاپارغه کیره‌ك. ۱۵ ـ ۱۶ نچی کونلرده قورتلر آیوروب آلنغان اومارطاده قورتلرنك جرلاغانی ایشوتله، ۱۷ نچی کونده ایکنچی ایل‌نك‌چغوون کوته‌رگه کیره‌ك. بواویادن ۳نچی‌ایل‌نی‌آلورغه‌ده یاری، چونکه بارسیده کوچلی بولالر.

شولای‌ایتوب براومارطادن ئلله‌نیچه اومارطا بولادر.

یایسه قورتلرنی آلداب آیوررغه کیره‌ك. آلداب‌آیورو بولای‌بولا: بوش اومارطاغه راملر، بوش که‌ره‌زلر قویوب شونده آنا صاوتینه‌زاپاص آنانی قویوب شول بوش اومارطانی کوچلی اومارطا اورنینه قویارغه، کوچلی اومارطانی باقچه‌نك باشقه بر بیرینه کوچررگه کیره‌ك. کوچلی اومارطاداغی قورتلر اوز اویالرندن چقغاچ آلدانوب یا‌ڭا اومارطاغه قایتورلرده، شونده ایله‌شورلر. شولای ایتوب یا‌ڭا اومارطاده‌ده قورتلر کوب بولور ، ایسکی کوچلی اومارطاده‌ده اوچا آلمی طورغان بیك کوب بـالالر قالور ، اول بالالر اوسوب بواومارطاده کوچلی‌گه ئه‌یله‌نور. هر ایکی اومارطانی باشده ۳ـ٤ کون صیبق بال ایله تربیه ایته‌رگه تییش بولادر.

اوچونچی تورلی جعلی آیورو، برنچی تورلی آیورودەغی کبك اشکە کرشلور. قورتـلرنی، قورت جییا طورغان صاوتقە قـارت آنالری ایـلە بارسندە جییوب آلنوردە، یـاڭا اورنغە قویلغان، یاڭا اومارطاغە یبەرلور. مونی جەی کونی جلی کوندە اشلەرگە کیرەك. بال جییارغە کیتکان قورتلر هم جییوب آلنغان قورتلرنڭ بعضیلری ایسکی اومارطاغە قایتوب اوزلرینە آنا بولدررلر. یاڭا اومارطادەغی قورتلرنی ٢-٣ کون تربیە ایتکاندن صوڭ، آلار اوزلری اشکەکرشوب تیزوقتدە کوچلی برجماعت بولوب کیتەرلر.

یەش ایل اومارطاسن یاخشی صلازغە هم آغـاچ أشغینە قویوب یاکە اومارطا یانینە قازوقلار قاداب شونارغە پالاس جەیو، طروبشا کبك نرسە قویوب کولەگەلندروب شول کولەگەدە آصرارغە کیرەك.

قورتلرنی اورناشدرغاندن صوڭ یاردەلی کونلر باشلانسە، قورتلر آچقماسون اوچون قوبی بال یـاکە شیکر قایناتوب آشاتورغە کیرەك. ٢-٣نچی ایللرنڭ آنالاری یەش، بالا ایکمی طورغان بولا، آلار یاڭا اویاغە اورناشدرغاندن صوڭ ٤-٥ کونگە بالا ایگونڭ سببلرینەکرشور اوچونکورشورگە کیتەطورغان بولالر، شونڭاوچوندە اومارطاخوجەسینە قاری طوررغە یعنی ایـللرنڭ آنالرینڭ تورو، طورماولرینە دقت ایتەرگە کیرەك.

آنا کیتوب یوغالسە، زاپاص آنا بولسە، زاپاص آنانی یبەررگە، زاپاص آنا بولماسە، آنا قورت چغارلق یومرقەلی کەرەزنی کیسوب قویارغە کیرەك. یاڭا ایللر اومارطاغە اورناشوب ١-٢آطناطورغاندن صوڭ قورتلر بال جییارغە طوطنالر، اوزلرینە آزق حاضرلیلر. شونڭ اوچون قورتلرنڭ هرکیرەکاری حاضر بولوب اوزلرینە کوچلی بولولوری تییش. قورتلرنڭ بـال جییوب قالا آلولرینە اوشانورلق بولو اوچون توبەندەگی قاعدەلرنی رعایە ایتەرگە کیرەك: ١) بیتەرلك درجەدە کوچلی بولغان ایلنیگنە آیورم اوطورتورغە؛ ٢) قورتلرنی باشدە صبیق آزق بلە

تربیه‌ایته‌رگه؛ ٣) ییته‌رلك بوش که‌ره‌زلر قویارغه‌کیره‌ك. اگر شول قاعده‌لر رعایه‌ایتولسه قورتلر قشقه ییته‌رلك آزق جییوب، خوجه‌سینه‌فائده کیتوره‌لر.

بعض اورونلرده اومارطانی باللی چه‌چه‌کلی اوسملك، مثلا: قارا بغدای جیرینه ایلته‌لر. قارا بغدایدان باشقه راپس (کوزگی، یازغی) سوریپ، ویـك کبك اوسملکلرده باللی بولغانلقدن برەونك آندی اوسملکلاری بولسه اومارطـانی کوچررگه یاریدر. اورمان آستلرنده‌غی اورنلرده، اورمانده جوکه آغاچلری چه‌چه‌ك آطقانده اومارطالرنی ایلتوب قویو عادتلری بولا، بعض اورونلرده اورمانده «ویریسك ـ بور» دیگان ئوله‌ن بولسه اومارطالرنی ایلتوب قویالر. موندن آڭلاشلادرکه: یوقاریده ذکر ایتولگان اوسملکلر بولغانده‌غنه اومارطالرنی کوچررگه یاریدر.

بال جییوغانده قورتلر باللنی یوقاریراق طوتورالر. اگرده اول اومارطا قشلاقغه قالدرلاچق بولسه، بـاللنی توبه‌ندن آلورغه کیره‌ك. چونکه یوقاریدن آلنوب یوقاریده بوشلق قالسه، قشلار اوچون اوڭغایسز بولادر.

کوز کونی.

بال آلو وقتی اوزغاچ قورتلرنی قشقه قالورغه حاضرله‌نور.

مونك اوچون ایڭ ئولك جماعت‌نك کوچینه اعتبار ایتلورگه‌تییش. جماعت‌نك کوچلی بولووی اومارطاده‌غی که‌ره‌زگه و آلارنی قورتلار قابلاوغه قاراب بیلگوله‌نه. اگر اومارطا ٤ ویرشوك کیڭلگنده بولسه، قورتلار بله ١٠ ویرشوك قالونلغی قابلانورغه تییش، اگر اومارطا زور، کیڭره‌ك بولسه ٦ـ٨ ویرشوك بولورغه تییش. اگر قورتلر ضعیف بولسه آیورم قالدررغه یارامی، بلکه ٢ حتی ٣ اویانی برگه قوشارغه کیره‌ك. قوشو اوشبو ره‌وشچه بولور: یاخشی‌غنه اومارطانی، یاخشی‌غنه آنانی صایلاب شول اومارطاغه، باشقه اویالرده‌غی قورتلرنی جییوب آلـوب ٢ کون قورت جییا طورغـان صاوت‌ده طوتقاندن صوڭ، قوشلورغه تییشلی اومارطاغه قوشلور. اومارطا قورتلرون قوشقانده ممکن قـدر

بر برسینه یاقنلرون قوشارغه کیره‌ك، اگر یراق بولسه هر کون بر برسینه بره‌ر آرشین یاقتایتا کیلوب، آرالری ایکی آرشین قـالغاچ بوقاریده ئه‌یتلگانچه قوشارغه کیره‌ك قورتلر قوشولا طوٗرغان اومارطانی‌توته‌ترگه، قوشولا طورغان قورتلرغه صیبق‌بال بوٗرکورگه کیره‌ك. بوشاغان اومارطا اچندگی نرسه‌لرنی بوزارغه یارامی، بلکه آنی قوری اورنده، کیله‌سی جه‌ی اوچون صاقلاب جه‌ی‌کونی ایل‌نی شونده‌یبه‌رلور هم آلارتیز کوٗچکه کررلر.

اومارطاده یه‌ش آنانی قالدررغه کیره‌ك، یازکونی اومارطا قورتلری آراسنده آناسز قالو بولسه، کوبره‌ك ۳ یه‌شدن قارت آنالی اومارطالر آناسز قالا. جماعت‌لرنی قوشو کوزکونی یه‌ش بالالر اوسوب بتکاچ، صوری‌قورتلر چغاروب طاشلانغاچ‌قنه بولورغه تییش. صوری‌قورتلرنی اومارطا قورتلری وقت یتکاچ قووب چغارالر، اگرده بر اومارطاده صوری قورتلر بولسه، بواومارطاده آنا یوق یا که آنا بالا ایگه آلماسلق قارت بولغان بولا، شونك اوچون قورتـلرنی چغاروب قارارغه تییش بولادر. شوندی وقت‌ده اومارطاده بال‌کوب، قورتلر کوچلی بولسه زاپاص آنا یبه‌ررگه کیره‌ك، اگر زاپاس آنا بولماسه ضعیف کوٗچلی اومارطانی بـو اومارطاغه قوشارغه کیره‌ك، اگر اومارطا ضعیف بولسه اوزن باشقه اومارطاغه قوشارغه کیره‌ك بولادر.

قشقه هر اومارطاغه ۲۰-۲۵ قداق‌بال قالدررغه کیره‌ك. اومارطاده بـال اول چاقلی بولماسه، شول چاماغه یتکروب آرتدروب قویلور. اومارطاده بال آز بولوب، قویغانده قورتلرغه یوقاری طاشورغه اوٗڭغای بولسون اوچون قویي بال یا که شیکرنی قویي قایناتوب قویارغه‌کیره‌ك.

کوزکونی اومارطانی قاراغانده، بال‌آلغانده، بال‌قویغانده قورتلر آراسنده اورلاو اشی آلغه کیتمه‌وینه طرشورغه کیره‌ك. جه‌ی بویي بـال جیارغه اویره‌نگان قورتلر بال طابا آلماغاچ، بر برسی اومارطاسندن بال اورلارغه عادتله‌نه‌لر، اگرشوندی اش سیزلسه، یوقاریده یازلوب اوتکان سبب‌لرنی اشله‌رگه کیره‌ك. کوزگی قاراونڭ صوٗڭغیسنده قورتلر

اوچون قشلاو کیره‌کلرنده قایغرتلور؛ باللری آز بولسه بال اوسته‌لور، باللری آرتـق کوب بولسه بالـلرن کیسوب آلنور، شولایوق آرتوق که‌ره‌زلرنی خصوصا صوری قورتلیلردن کیسوب آلنور .

بعض کیلڭ، زور اومارطالرده اوسته هم آسته بوش اورنلر قالا، قورتلر اوچون اول‌چاقلی زور بوشلق‌نی جلتوحاللرندن کیلمی‌هم‌تو به‌ن یغلوب توشکان قورتلرده منه آلمی قاتوب ئوله‌لر. مونارغه‌چاره بولسون اوچون بوشلق‌لرغه پـچه‌ن تییه‌ب اوستینه کیندر قابلاب اورنـنی طارایتلور. مگرتوبه‌ن قویلغان پچه‌ن کیندری راملرغه تیمه‌سکه، آراده ۱½ ، ۲ ویرشوك اورون قالدررغه تییش، بولای بولغانده هواده ایرکن بولا هم ئولگان قورتلر یاکه باشقه‌چه پچراقلر شونده توشوب جییلور اوچونده یاخشی بولادر .

قش کونی.

قشلارغه قالدرغانده ایلینه قاراب اش یورتلور. ا گرده ایل‌زور بولسه اوروننی‌ده زورراق، اگر کچکنه بولسه اورننی‌ده کچره‌ك، بوش اورنلرغه پچه‌ن تییه‌ب قالدرلور .

اومارطا قورتی ، کوگه‌رمه‌سه، بال آز بتسه ، قورتلر ئولمه‌سه اول اومارطا سلامت ویاخشی قش کیچرگان بولا، اگر کیرسنچه بولسه اول وقت نیندی‌ده بولسه برەر تورلی کیمچیلك بولوب اومارطالرنڭ یاخشی قش کیچرووینه قارشی کیله طورغان برەر اش اشله‌نگان یاکه اشله‌رگه تییشلی اش اشله‌نمگان بولادر .

اومارطانی کچکنه یاکه زور قـالدرو، اومارطاغه هم اومارطانڭ قشلایه‌چق اورنینه‌ده قاراب یوری . اگر اومارطـا بیك قالون بولسه یاکه جلی اورنده قشلارغه بولسه اول وقت اچینه پچه‌ن طوترودن بیگره‌ك، قش‌کونی هوا یيته‌رلك بولووینه، قورتلرنڭ طنچقماوینه اعتبار ایته‌رگه کیره‌ك بولادر .

اومارطانی یابشدرغان صلاغان وقتده بیگره‌ك یوقارغی‌یارطیسنڭ نق ویاخشی صلانووینه طرشورغه کیره‌ك، اماآستقی یارطیسن کیرسنچه آندن صاف هوا کرووی تییش بولادر .

قشلاو اوچون اومارطانی حاضرله‌گان کبك، اومارطالر اوچون قشقی اورون‌حاضرله‌و طوغروسنده‌ده‌طرشورغه کیره‌ك، مونه‌بو ایکی زوراعتبارغه آلنورلق نرسه‌در.

اومارطالر آز بولسه آلاراوچون قشلارغه آیورم اورنلر یاصاب طورمی، آلارنی آچق‌هواده قشلارغه حاضرله‌رگه یاکه بار قارالتیلاردن فائده‌لنورگه کیره‌ك. اگرده اومارطالر ١٠٠-٢٠٠ دانه‌لب بولسه، اول وقت قشلاتور اوچون آیورم اورون یاصارغه کیره‌ك، آیۆرم اورون یاصاو راسخودن ٢-٣ یلده اوزلروك تولی، چونکه آچق‌هواده قشلاغانده قورتلر باللنی، جلی‌اورنده قشلاوغه قاراغانده کوبره‌ك آشیلر.

اگرده‌اومارطاچینك آیورم‌اورون‌یاصارغه حالی‌یتمه‌سه،یاصالغان اورنیده بولماسه، اول‌وقت اومارطالرنی آچق‌ده قشلاتورغه کیره‌ك. آچقده قشلاتقانده باراومارطالرنی برکوچکه جییوب آستلرینه تچقاندن صاقلاو اوچون چرشی بوتاقلری صالورغه، اومارطه‌تیره‌لرن برویرشوك قالونلغی پچه‌ن ایله تورورگه تییش‌در.

اومارطا آرالرینه پچه‌ننی بیك طغزلاب تییه‌رگه یارامی. پچه‌ننی قازوقلر یاکه آرقان، جب‌لر بله طوتدرورغه هم اول پچه‌ن ممکن‌قدر ایری پچه‌ن بولورغه تییش. شول‌اومارطالر تیره‌سینه ٤ باغانا اوطورتوب توبه یاصاب اوستینه صالام یابوب قویوده بیك فائده‌لیدر.

کۆن‌یاغنده قۆوش و باشقه‌یکل اومارطالرنی دورت‌باغانالی‌لاپاس کبك نرسه آستینه قویوب، پچه‌ن‌ایله تورورگه کیره‌ك، اماقوملی‌هم یازغی صوباصو قۆرقنچی بولماغان اورنلرده اومارطالرنی جیر آستینه قازوب اورناشدرورغه ممکن. اومارطالرنی ییر آستنده قشلاتونی‌کوب اومارطاچیلر بیك ماقتیلر. معلوم اومارطاچیلردن ا. ای آنن‌نا اوخوویچ‌ده اومارطالرنی جیر آستنده قشلاتو فائده‌لی‌دی.

ییر آستینه قویواوشبو ره‌وشچه‌بولور: ییرگه اومارطالر اورناشورلق قاناوقازوب شول‌قاناوغه اومارطالرنی، آرالرون ٢-٣ ویرشوك‌قالدروب تزلور، صوڭره اوستینه طاقطا تزوب آنك اوستینه ٣ ویرشوك قالونلغی صالام جه‌یوب، آنك‌اوستینه برقاتلاو طوفراق صالوب تیگزله‌ب چغلور.

اومارطالرنی قویغانچی قاناوغه، جیرگه ٥ـ٦ ویرشوك قالدروب ایله‌ن یاصاوده فائده‌لی. قاناونی جه‌ی بویی کیبوب طورسون اوچون اییول ده قازرغه تییشدر

اومارطالرنی قشلاتور اوچون آیورم اوروں یاصاو ایڭ یاخشی یول. آنی اوشبو ره‌وشچه یاصارغه کیره‌ك : دورت ویرشوکلی بؤره‌نه‌لرنی کیسوب بورارغه توبه‌سن طاقتا ایله یابوب طوفراق صالورغه، توبه‌سینه برنیچه شووب یوری طؤرغان « تؤنلك » لر یاصارغه کیره‌ك . بونارغه «آمشانیك» دیلر . آمشانیك آلدنه چلانده بولورغه تییش، آمشانیك آلدنه چلان بولو، ایشك‌نی آچقاچ چاغلدرا طورغان یاقتینڭ هم آچی جیللرنڭ کروویته قارشی کیله‌در .

آمشانیك‌غه قویاطورغان امارطالر قووش یاکه راملی اومارطالر بولسه‌ ایله‌نینه (طوفراقغه) قوم جه‌یه‌رگه کیره‌ك . آمشانیك‌نی بیك جلی بولسون اوچون ایکی استینالی یاصالا . مینمچه ایڭ یاخشی‌سی ایکی یاق استینا ایکی قاتلی، ایکی یاق استینا بر قاتلی بولغانیدر . ینه اومارطا قورتلاری قارانغو قابقالی آمبار کبك اورونلرده‌ده یاخشی قشلیلر، باری آلار قشلی طؤرغان اوروں بیك قؤری بولورغه تییشدر .

اومارطـا قورتلرینڭ قشقی تربیه‌سی : آلارنی طنچسزلی (تچقان تؤرمه‌له‌وی کبك) طؤرغان نرسه‌لر بولماسقه هم اومارطا اچی بیك قزو یاکه هواسی آور بولماسقه تییش . هوا صافلانسون اوچون صاقلق بله آمشانیك‌نی جیللندررگه کیره‌ك بولادر .

قووش هم توگه‌ره‌ك اومارطالر حقنده بارلق قسقه‌چه معلومات شوندن عبارتدر .

سوزمزنڭ آخرنده شونیده ئه‌یتورگه کیره‌ك : صوڭغی یللرده اومارطاچیلق بیك آلغه کیتدی، هر وقت یاڭا اصول اومارطاچیلق، یاڭا اصول تربیه ایتو یوللری چغوب طؤرادر .

اومارطا تربیه‌سینه اخلاصلی آدملر بو اوزگه‌رشلرگه هروقتده دقت ایتوب یاڭادن یاڭا اصوللر ایله‌ن اومارطـا اشنده ترقی ایته بارورغه اجتهاد ایتو تیوشدر .

صوڭ .